

2. Makiavelli Nikkolo. Gosudar'. Iskustvo vojny. – M.: Jeksmo, 2013. – 373 s.

3. Lytvynov V. Stanislav Orihovs'kyj. Istoryko-filosofs'kyj portret / Lytvynov V. – Kyi'v: Akademperiodyka, 2014. – 350 s.

4. Orihovs'kyj St. Nauchennja korolevi pol's'komu Sygizmundu–Avgustynu. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/human/hum04.htm>

5. Orihovs'kyj St. Pro turec'ku zagrozu slovo druge (Do pol's'kogo korolja Sygizmunda). – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>

6. Orihovs'kyj–Roksolan S. Lysty // IZBORNYK. Istorija Ukrai'ny IX–XVIII st. Pershodzherela ta interpretacii', 2002. – Rezhym dostupu: http://izbornyk.org.ua/old14_16/old14_08.htm

7. Sumcov N. F. Stanislav Orihovskij / Sumcov N. F. // Kievskaja starina. – 1988. – №11.

8. Franko I. Istorija ukr. l–ry. Chastyna persha: Vid pochatku ukrai'ns'kogo pys'menstva do Ivana Kotljarevs'kogo: u 50 t. – T.40 / I. Franko. – K.: Naukova dumka, 1983. – 560 s.

9. Ukrai'ns'ki gumanisty epohy Vidrozhennja (Antologija): U 2 t. Uporjad. V. Lytvynov; perekl. z lat. V. Lytvynov ta in. – K.: Naukova dumka, 1995. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>

Ostapchuk G. O., Associate Professor Department of Philosophy, National Pedagogical University Named Dragomanov (Ukraine, Kyiv), ostgo7@gmail.com

The problem Rusyn statehood stateless times St. Orihovskij

The article analyzes the Renaissance worldview of St. Orihovskij to the problems of the statehood in the context of Polish–Ukrainian realities of the XVI century.

Keywords: statehood, rule of law, moral law, enlightened monarchy, natural law, social agreement, collective good.

Ostapchuk G. A., доцент кафедри філософії, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), ostgo7@gmail.com

Проблема русинской государственности в безгосударственные времена Ст. Ориховского

Анализируются ренессансные мировоззренческие позиции Ст. Ориховского на проблемы государственности в контексте польско–украинских реалий XVI в.

Ключевые слова: государственность, верховенство права, верховенство закона, нравственный закон, просвещенная монархия, естественное право, общественный договор, общее благо.

* * *

УДК 316.277:321

Волковинська В. О.,
кандидат філософських наук,
науковий співробітник, Фонд Президентів України
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
(Україна, Київ), Veronika.einai@gmail.com

ПРОЕКТ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ПОЛІТИКИ К. ГЕЛЬДА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проект феноменології політики є досить проблематичним: серед дослідників досі немає повної згоди щодо того, які саме елементи методології Е. Гуссерля вважати головними, а якими можна знехтувати. Вирішення цієї проблеми у межах умовно аналогічного проекту феноменологічної соціології А. Шюца не є ні самоочевидним, ні остаточним. Для того, щоб реалізувати проект К. Гельда із розвитку феноменологічного підходу до опису політичного світу, необхідно не тільки повернутись до методології Е. Гуссерля та визначити принципи її застосування, а й врахувати методологічні і змістовні результати праці А. Шюца. Приклад А. Шюца показує, що навіть експліцитна відмова від процедури феноменологічної редукції не дає можливості ігнорувати цей метод повністю. К. Гельд використовує метод Е. Гуссерля не в повному обсязі. Такий підхід несе загрози втрати послідовності наступних кроків побудови концепції феноменології політичного.

Ключові слова: феноменологія політики, феноменологічна соціологія, феноменологічний метод, К. Гельд, А. Шюц.

Феноменологія як метод філософського дослідження займає все більш впевнені позиції у багатьох галузях. Вона закріпилась у соціальній філософії від праць А. Шюца до «соціології знання» та поширила свій вплив і на філософське осмислення проблем політики. Проект феноменології політики є досить проблематичним: серед

дослідників досі немає повної згоди щодо того, які саме елементи методології Е. Гуссерля вважати головними, а якими можна знехтувати. Вирішення цієї проблеми у межах умовно аналогічного проекту феноменологічної соціології А. Шюца не є ні самоочевидним, ні остаточним, оскільки останній формально заперечував проти необхідності застосування феноменологічної редукції, проте змістовно його концепції соціальної реальності побудована саме на ґрунті переорієнтації від фактів до феноменів. Крім того, феноменологічна соціологія є проектом лише умовно аналогічним до феноменології політики, адже остання залежить від результатів першої: описати політику як феномен неможливо без загального уявлення про феномен соціального.

Феноменологія як метод філософування та феноменологічна соціологія А. Шюца як практичне втілення цього методу досліджувались багатьма вченими. Серед них можна виокремити Б. Вальденфельса, Ж.–Ф. Ліотара, В. І. Кебуладзе, Л. Г. Юніна, К. С. Пігрова, Н. М. Смирнову. К. Гельд представив бачення феноменології політики, його праці аналізували А. Гняздовський, Д. В. Шевчук. Методологічний аспект феноменології політики та її зв'язок із феноменологічної соціологією у тому вигляді, як її сформував А. Шюц, досі не знайшли висвітлення у наукових розвідках. Для того, щоб реалізувати проект К. Гельда із розвитку феноменологічного підходу до опису політичного світу, необхідно не тільки повернутись до методології Е. Гуссерля та визначити принципи її застосування, а й врахувати методологічні і змістовні результати праці А. Шюца. Саме цим питанням і присвячена дана робота.

За основу всіх міркувань про феноменологію політики слід взяти розробки феноменологічного методу Е. Гуссерля. Перш за все варто зауважити, що феноменологія політики не може розумітись виключно як опис чи дослідження феноменів політики, якщо поняття «феномен» розуміють як синонім «явища». Для того, що б говорити про політичний феномен у гуссерлівському сенсі, необхідно виконати процедуру феноменологічної редукції. Феноменологічною редукцією Е. Гуссерль називає процедуру виключення з розгляду буття світу таким чином, що безсумнівним ґрунтом опису залишається лише трансцендентальне Его, ноєма (предмет думки) та ноєза (власне думка). «Егохї являє собою радикальний та універсальний метод, завдяки якому я в чистоті схоплюю себе як Я разом з чистим життям власної свідомості, в якій і завдяки якій весь об'єктивний світ є для мене, і так, як він є саме для мене» [2, с. 77]. Таким чином, дослідник повинен піддати сумніву існування всього, що раніше не викликало запитань. Наприклад, у соціальній феноменології, яку започаткував А. Шюц, застосування феноменологічної редукції спрацьовує так: суспільство, позаяк воно є предметом розгляду соціальних наук, вважається таким, що існує саме собою, і це існування не викликає запитань. Феноменологічний погляд «вбиває ґрунт» у таких міркувань: саме існування суспільства не є таким самоочевидним, а отже необхідно пояснити, що саме існує, на чому заснована наша впевненість в існування соціальної реальності. «Всі форми натуралізму та логічного емпіризму, – наголошує А. Шюц, – просто приймають на віру цю соціальну реальність, яка, власне, і є предметом вивчення в соціальних науках» [12, с. 485]. Соціальній науці варто досліджувати не соціальне як

непроблематизовану фактичність, а те, як соціальне виступає у досвіді в якості фактичності. Так, А. Шюц звертається до опису взаємних очікувань у поведінці індивідів, взаємної типізації, на основі якої індивіди приймають на себе соціальні ролі та впізнають їх у поведінці інших. Він звертається до смислового пласту соціальної реальності, ігноруючи питання її існування як системи, «організму», інститутів тощо.

Звернення до феноменологічної соціології у контексті питання про специфіку феноменології політики не випадкове. Цілком правомірно стверджувати, що феноменологія політики у своєму методологічному підґрунті повинна враховувати результати пошуків подібного підґрунтя, зафіксовані в наявних концепціях застосування феноменологічного методу. Зауважимо, що, попри всі нерозв'язані питання, феноменологічна соціологія на сьогодні надає найбільш значущий матеріал із цього питання, оскільки вона, хоч і піддає критиці концепції Е. Гуссерля, намагається наслідувати його ідеї у чистому вигляді. Поєднання феноменологічного методу з іншими методологічними підходами вимагає окремого дослідження. Крім того, сам предмет феноменологічної соціології робить її обов'язковою передумовою феноменології політики. Політика як така належить до поля соціального, відтак, в межах одного методологічного підходу не можна ігнорувати концепції соціального при побудові концепції політичного.

Сам феномен політики засновується на здатності індивідів до соціальної поведінки як такої. Від того, як пояснюють цю поведінку, залежать самі підвалини інтерпретації політики. Примітно, що феноменологічна соціологія ставить питання саме про соціальність як таку, про людське буття—у—суспільстві, а не про дослідження соціальних структур та процесів окремо від цього буття. Як пише Ж.—Ф. Ліотар, феноменологія «не пропонує якусь соціологію. Вона передбачає відновлення, критичну та конструктивну реінтерпретацію соціологічних досліджень» [7, с. 98]. Л. Іонін також описує феноменологічну соціологію з точки зору її загального налаштування: це соціологія, що вважає за потрібне прояснити власні підстави за допомогою звернення до гуссерлівської концепції «життєвого світу» [6]. Повернення до витоків є специфікою феноменологічного погляду на предмет, вираженням феноменологічної настанови на утримання від метафізично—субстанціоналістських суджень. Сумнів у раніше набутих знаннях закладений у сам феноменологічний метод. Відповідно, феноменологія політики, якщо йдеться про продовження розвідок Е. Гуссерля, також повинна ґрунтуватись на поверненні до «самих речей» шляхом феноменологічної редукції. Це означає повернення питання про те, як можливий досвід політичного, як цей досвід у свідомості індивіда конститується в саму політичну реальність як частину його життєвого світу. Таке повернення з необхідністю зачіпає питання і про соціальність як феномен, на ґрунті якого і формується політичне.

Незважаючи на те, що ані сам Е. Гуссерль, ані феноменологічна соціологія не відповіла на саме питання про феномен соціального, та й не завжди ставила його в експліцитному вигляді, феноменологія повинна ґрунтуватись на цих дослідженнях. Адже специфіка феноменології політики полягає власне у її методі. Тому сама можливість поставити запитання, забезпечена

феноменологічним методом, фактично є достатнім ґрунтом для розробки феноменологічної теорії політичного.

Феноменологічна соціологія, розвинена А. Шюцем на перетині розуміючої соціології М. Вебера та феноменології Е. Гуссерля, орієнтована на опис конститутивних актів, в яких для суб'єкта формується соціальна реальність. Ця концепція насамперед звертає увагу на розкриття соціальної реальності у суб'єктивних процесах її переживання. Також феноменологічний підхід у соціальній філософії відрізняється і від інших концепцій, спільноспрямованих з ним (соціології знання, герменевтичного підходу, концепції подвійного структурування П. Бурд'є), перш за все предметом свого дослідження. Феноменологія не вивчає і не прагне вивчати процеси побудови, конституції явищ, вона не вирішує питання пріоритетності об'єктивного чи суб'єктивного у постанні соціальної реальності, а також онтологічного статусу його елементів. Вона спрямована на розкриття процесів конституювання соціальності, її появи для суб'єкта у всій її своєрідності на основі узагальнення, групування феноменів згідно із їх смислом для суб'єкта. При цьому феноменологічна соціологія не звертається до індивідуальних особливостей сприйняття соціальної реальності чи її оцінки, а зосереджується на загальних особливостях процесів конституювання феноменів соціальності у їх смислому наповненні.

Зазвичай специфіку феноменологічної соціології описують як звернення до смислового пласту соціальної реальності. Одне з головних понять, введених Е. Гуссерлем, на яке в найбільшій мірі спирається А. Шюц в розробці власної концепції — це поняття життєвого світу. Він ставить собі за мету описати типові структури життєвого світу в їх комунікативних, соціальних аспектах. Здавалося б, він зобов'язаний відмовитися від процедури феноменологічної редукції. Однак, це не так. В «Кризі європейських наук» Е. Гуссерль задається питанням: «Яким же чином напередданий життєвого світу може стати власною й універсальною темою? Очевидно тільки через тотальну зміну природної настанови» [3, с. 200]. Зрозуміти й описати природну настанову можна, тільки якщо проблематизувати її фундаментальні припущення, щоб нарешті їх помітити. Тут і з'являється необхідність у феноменологічній редукції, завдяки якій життєвий світ стає предметом дослідження. Сам А. Шюц заперечує важливість редукції. «Помилка А. Шюца, — зазначає В. Кебуладзе, — полягає в тому, що він, виходячи з соціологічного бачення реальності, що вже склалося, намагається трансформувати феноменологічну методологію з метою застосування її для вирішення соціологічних проблем. При цьому він втрачає трансцендентальне забарвлення феноменологічного стилю філософствування» [5, с. 100]. Сама ідея феноменологічної соціології як такої, що прагне описати соціальний світ як вимір життєвого світу, як результат конститутивної діяльності свідомості, неможлива без ідеї феноменологічної редукції.

Характерна риса цього напрямку досліджень соціального — відмова від таких інтерпретацій соціальної реальності, що не враховує її смислового наповнення в свідомості індивіда. «Емпірично це означає, — зазначає Н. Смірнова, — що для того, щоб дати опис якогось інституту, слід, передусім, з'ясувати, як він виглядає в очах тих, хто діє в його межах» [9, с. 155]. Адже

соціальні інститути не стільки існують самі собою, скільки мають *значення* для учасників соціальної інтеракції. Це ж має на увазі Б. Вальденфельс, коли описує застосування феноменології у соціальній філософії так: «Те, що об'єднує різних авторів під рубрикою «феноменологічна соціологія», є насамперед рішучістю ввести до об'єктивних досліджень смисл суб'єктивного та інтерсуб'єктивного переживання і поведінки, не вдаючись до біхевіористських, функціоналістських або історичистських скорочень цього смислу» [1, с. 95]. Відмінність феноменології від названих підходів полягає у тому, що вона не вдається до опису власне суб'єктивних смислів, натомість пропонує інтерпретувати соціальні явища з точки зору того, як вони можуть конституюватися у свідомості індивідів, безпосередніх соціальних акторів.

Феноменологічний підхід у соціальній філософії змінює погляд на природу соціуму, тобто пропонує сприймати його не як субстанцію, а як феномен. Варто зазначити, що із заглибленням у феноменологічну тематику відбувається трансформація термінів: феноменологія досліджує не так суспільство із конкретними його подіями та акторами, як соціальну реальність, тобто, як специфічний «регіон» життєвого світу індивіду, в який вміщуються конкретні сприйняті події та ситуації, в який бере участь індивід. Далі, феноменологію повинна зацікавитись самою підставою вміщення якихось елементів в поле соціальної реальності, іншими словами – вона повинна зацікавитись тим спільним смислом, що об'єднує для індивіда всі події та ситуації соціальної реальності. Так феноменологія тематизує соціальність як таку, і саме «соціальність» є основоположним поняттям для феноменології соціальності в подальшому її розвитку.

Феноменологічна соціологія належить до інтерпретативного та мікросоціологічного погляду на соціальність та характеризується передусім відмовою від субстанціоналістського уявлення про соціальність. К. Пігров виділяє феноменологічну соціологію як особливий дискурс соціального поряд із іншими трьома: натуралістичним, реалістичним та діяльнісним. Феноменологічну модель соціального вирізняє передусім те, що «вона відмовляється від припущення якоїсь субстанції в суспільному житті» [8, с. 148]. Феноменологічний підхід до вивчення соціальності змушує до відмови від впевненості в існуванні «готового» світу явищ, який завжди вже доступний досліднику як такий, що має власну постійну, незмінну, дану основу. Феноменологічне епохе поширюється як раз на уявлення про таку основу. Як наслідок, завдання феноменологічної соціології – дослідження того, як власне соціальний світ стає досяжним для спостереження та дослідження, тобто як він конституюється як такий у процедурах його інтерпретації, розуміння та пояснення. К. Пігров визначає перевагу цієї моделі соціального у тому, що вона відкриває шлях до усвідомлення смислової природи соціальної реальності, її залежності від прийомів інтерпретації та схем розуміння, а також підкреслює свободу людського буття. Остання у цьому випадку означає творчу роль інтерпретативних актів суб'єктів соціальної взаємодії у постанні суспільства таким, яким ми його знаємо.

У сфері осмислення політичного феноменологія надає новий, специфічний метод. Д. Шевчук зауважує, що «Феноменологія, на відміну від позитивізму, який орієнтується на природознавство і саме через це у певний

спосіб «натуралізує» політичну науку, пропонує власну методологію, орієнтовану на те, щоб звільнити свідомість від натуралістської установки» [11, с. 328]. Відповідно, феноменологія політики повинна формуватись на основі застосування методу феноменологічної редукції, яка і є засобом переорієнтації свідомості із природної настанови на феноменологічну. На сьогодні феноменологія політики не набула статусу чіткого напрямку. Подібного роду дослідження мають спорадичний характер. Найбільш послідовним є проєкт К. Гельда. Він прямо використовує термін «феноменологія політики» та посилається у своїх дослідженнях на Е. Гуссерля та М. Гайдеггера.

Проєкт феноменології політики К. Гельда заснований на твердженні, що політика – окремих, цілісний світ. «На його думку, саме приналежність до «політичного світу» є джерелом сенсовності таких виразів як, наприклад, «політична подія» чи «політична інституція», – зазначає Д. Шевчук [11, с. 331]. Важливо зрозуміти, що саме мається на увазі під поняттям «політичного світу» та наскільки воно співвідноситься з гуссерлівським «життєвим світом».

К. Гельд спирається в однаковій мірі на праці Е. Гуссерля та М. Гайдеггера. Він зазначає, що названі мислителі, хоч і звертались до опису феномену світу як такого, як окремо тематизованого явища на відміну від решти феноменів, що вміщено у нього, не звернули увагу на «політичний світ» у такому ж розумінні. «В гуссерлівському і гайдеггерівському аналізі людської відкритості світу деякий особливо характерний різновид світу – політичний світ як простір екзистенції – не знаходила значущості світу як світу» [10, с. 38]. К. Гельд, як видно, розуміє політичний світ як «простір екзистенції», тобто як світ, організований навколо суб'єкта таким чином, що суб'єктивне і об'єктивне у ньому розділити неможливо. Дослідник не використовує методів феноменології Е. Гуссерля в тому вигляді, в якому вони сформульовані ним самим, натомість використовує термінологію М. Гайдеггера та навіть зазначає, що термін «життєвий світ використовується у надто вільний спосіб, тому «Багато чого прояснилося б, якби під «життєвим світом» розумівся взаємозв'язок відсилань, що виникають при повсякденних інструментальних діях» [10, с. 42]. Він повністю відтворює міркування М. Гайдеггера щодо «підручності» та «інструментальності», однак стверджує, що у світі таких відсилок до інструментів з необхідністю виникають ситуації непевності щодо найкращого застосування інструментів (у широкому розумінні цього слова). Непевності вирішуються у зіткненні думок, – так «світ» перетворюється на політичний світ». Це означає, що останній він розуміє в якості комунікативного простору, де суб'єкти зацікавлені у досягненні консенсусу та послуговуються виключно логічними доказами на користь своєї позиції. «У цій перспективі політичний світ постає як корелят багатьох відкритих спільному життєвому просторові думок. Тому він не є «сам по собі», «а постає лише в артикуляції багатьох взаємопов'язаних думок» [4], – пояснює А. Гняздовський, цитуючи К. Гельда. В гельдовому розумінні політичного помітний вплив міркувань Х. Арендт та бажання показати його «з кращого боку», як необхідний наслідок існування проблемних ситуацій і засіб вирішення цих ситуацій.

К. Гельд вважає, що головна перешкода для побудови феноменології політики полягає не в області

методології, конфлікту трансцендентального характеру феноменології та політики як такої. Єдине, що він закидає М. Гайдеггеру, – це асоціація політичності із неістинним існуванням в модусі *das Man*. «Доступ до «самих речей» [...] в розглянутому нами випадку блокований насамперед вердиктом про неістинність політичного світу» [10, с. 39], – пише К. Гельд. Феноменологічну методологію він зводить до загального принципу «кореляції»: «будь-яка визначеність сущого зводиться до способу його явлення для людини» [10, с. 40]. Ця теза передає відмінність між фактом та феноменом, однак на прикладі феноменологічної соціології можна побачити, що ступінь деталізації та чистота методу є особливо важливою для феноменологічного осмислення соціальності.

Феноменологія політики – надто специфічна назва для концепції політичного для того, щоб в будь-якому вигляді легковажно ставитись до її методологічних основ. Ситуація, однак, не виглядає однозначною: феноменологія дає достатньо приводів для відмінностей у інтерпретації. Проекти феноменології Е. Гуссерля та М. Гайдеггера суттєво відрізняються один від одного. Однак, приклад А. Шюца показує, що навіть експліцитна відмова від процедури феноменологічної редукції не дає можливості ігнорувати цей метод повністю. Він використовується все одно, в прихованому вигляді, тоді, коли дослідник намагається звернутись до опису соціальної реальності як частини життєвого світу. «Дістатись» до життєвого світу, тобто тематизувати його в якості універсального фону для феноменів соціальності, можна тільки за допомогою переорієнтації з природної постановки на феноменологічну.

Феноменологічна редукція в якості універсального методу забезпечує можливість зміни способу бачення будь-яких явищ у напрямку від фіксації сприйнятого до усвідомлення способу конституювання сприйнятого. Феноменологія політики, ґрунтована на феноменологічній редукції, повинна орієнтуватись на опис політичного як феномену життєвого світу, а також в якості горизонту для конкретних політичних подій та ситуацій. Одним із запитань, які хвилюватимуть дослідника цього напрямку, буде питання про те, як подія чи ситуація кваліфікується суб'єктом як політична? К. Гельд звертається до поняття життєвого світу та характеризує політичне як специфічний світ, однак, він використовує метод Е. Гуссерля так само, як і А. Шюц у феноменологічній соціології: відмовляється від її трансцендентального характеру, від процедури феноменологічної редукції при тому, що фактично використовує результати її застосування – поняття життєвого світу. Такий підхід до рецепції ідей феноменології несе загрози втрати послідовності наступних кроків побудови концепції феноменології політичного.

Список використаних джерел

1. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології / Вальденфельс Бернхард; [пер. з нім. М. Д. Култаєвої]. – К.: «Альтерпрес», 2002. – 176 с.
2. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Эдмунд Гуссерль; [пер. с нем. Д. В. Складнева]. – СПб.: Наука, 2001. – 316 с.
3. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология: Введ. в феноменол. философию / Эдмунд Гуссерль; [пер. с нем. Д. В. Складнева]. – СПб.: Владимир Даль, 2004. – 399 с.
4. Гняздовський А. Феноменологія як трансцендентальна теорія політичного [Електронний ресурс] / Анджей Гняздовський // Філософія: конспект лекцій: Збірник праць. – Київ, 2012. – 750 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11697.html>.

5. Кебуладзе В. І. Інтерсуб'єктивне вчення Е. Гуссерля як трансцендентальний фон феноменологічної концепції досвіду / А. Шюца: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.05 / Кебуладзе Вахтанг Іванович. – К., 1998. – 170 с.

6. Критика современной буржуазной теоретической социологии / [Л. Г. Ионин, Г. В. Осипов, А. Д. Ковалев и др.]. – М.: Наука, 1977. – 279 с.

7. Лиотар Ж.–Ф. Феноменология / Жан–Франсуа Лиотар; [пер. с англ. и послесловие Б. Г. Соколова]. – СПб.: Лаб. метафиз. исслед. при филос. фак. СПбГУ: Алетейя, 2001. – 160 с.

8. Пигров К. С. Социальная философия: учеб. для гуманитар. вузов / К. С. Пигров. – Санкт–Петербург: Изд–во С.–Петерб. ун–та, 2005. – 296 с.

9. Смирнова Н. М. Феноменологический проект методологии социально–философского анализа / Н. М. Смирнова // История методологии социального познания. Конец XIX–XX век: [Сб. ст.]; [Отв. ред. В. Б. Власова]. – М.: ИФРАН, 2001. – С.151–164.

10. Хельд К. Подлинная экзистенция и политический мир // Вопросы философии. – 1997. – №4. – С.38–49.

11. Шевчук Д. В. Феноменологія політичного світу і сучасна політична філософія / Д. В. Шевчук // Актуальні проблеми духовності: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 11. – С.327–335.

12. Шюц А. Формирование понятия и теории в общественных науках / А. Шюц // Американская социологическая мысль: Тексты / [под ред. В. И. Добренкова]. – М.: Изд–во МГУ, 1994. – С.481–496.

References

1. Valdenfels B. Vstup do fenomenologii / Valdenfels Bernhard; [per. z nim. M. D. Kul'taievoi]. – K.: «Alterpres», 2002. – 176 s.
2. Gusserl E. Kartezianskie razmyshleniia / Edmund Gusserl; [per. s nem. D. V. Sklyadneva]. – SPb.: Nauka, 2001. – 316 s.
3. Gusserl E. Krizis evropeyskikh nauk i transtsendentalnaya fenomenologiya: Vved. v fenomenol. filosofiyu / Edmund Gusserl; [per. s nem. D. V. Sklyadneva]. – SPb.: Vladimir Dal, 2004. – 399 s.
4. Gniadzovskiy A. Fenomenolohiia iak transtsendentalna teoriia politychnoho [Elektronnyi resurs] / Andzhey Gnyazdovskiy // Filosofii: konspekt lektsii: Zbirnyk prats. – Kyiv, 2012. – 750 s. – Rezhym dostupu: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11697.html>.
5. Kebuladze V. I. Intersubiektivnye vcheniya E. Husserlia iak transtsendentalnyi fon fenomenolohichnoi kontseptsii dosvidu A. Shchiutsa: dys. ... kand. filoz. nauk: 09.00.05 / Kebuladze Vakhtanh Ivanovych. – K., 1998. – 170 s.
6. Kritika sovremennoy burzhuznoy teoreticheskoy sotsiologii / [L. G. Ionin, G. V. Osipov, A. D. Kovalev i dr.]. – M.: Nauka, 1977. – 279 s.
7. Liotar Zh.–F. Fenomenologiya / Zhan–Fransua Liotar; [per. s angl. i posleslovie B. G. Sokolova]. – SPb.: Lab. metafiz. issled. pri filoz. fak. SPbGU: Aleteyya, 2001. – 160 s.
8. Pigrov K. S. Sotsialnaya filosofiya: ucheb. dlya gumanitar. vuzov / K. S. Pigrov. – Sankt–Peterburg: Izd–vo S.–Peterb. un–ta, 2005. – 296 s.
9. Smirnova N. M. Fenomenologicheskii projekt metodologii sotsialno–filosofskogo analiza / N. M. Smirnova // Istoriya metodologii sotsialnogo poznaniya. Konets XIX–XX vek: [Sb. st.]; [Otv. red. V. B. Vlasova]. – M.: IFRAN, 2001. – S.151–164.
10. Held K. Podlinnaya ekzistsentsiya i politicheskii mir // Voprosy filosofii. – 1997. – №4. – S.38–49.
11. Shevchuk D. V. Fenomenolohiia politychnoho svitu i suchasna politychna filosofii / D. V. Shevchuk // Aktualni problemy dukhovnosti: zb. nauk. prats. – Kryvyi Rih, 2010. – Vyp. 11. – S.327–335.
12. Shyuts A. Formirovanie ponyatiya i teorii v obschestvennykh naukah / A. Shyuts // Amerikanskaya sotsiologicheskaya mysl': Teksty / [pod red. V. I. Dobrenkova]. – M.: Izd–vo MGU, 1994. – S.481–496.

Volkovynska V. O., PhD in philosophy, researcher, Presidents of Ukraine Fund, Vernadsky National Library of Ukraine (Ukraine, Kiev), Veronika.einai@gmail.com

K. Held's project of a phenomenology of the policy: methodological aspects

The project of a phenomenology of the policy is very problematic. Still there isn't full agreement among researchers which elements of E. Husserl's methodology must be considered major and which can be neglected. The solution to this problem within the framework of a similar project – A. Schutz's phenomenological sociology – is neither self-evident nor final. In order to implement the K. Held's project of the phenomenological approach to the description of the political world it is necessary not only to return to Husserl's methodology and define the principles of its application, but also to consider methodological and substantive results of A. Schutz's work. A. Schutz's example shows that even an explicit rejection of phenomenological reduction doesn't make it possible to ignore this method completely. K. Held uses Husserl's method

not fully. Such an approach carries the threat of losing the right order of steps in the construction of the political concept of phenomenology.

Keywords: phenomenology of the policy phenomenological sociology, phenomenological method, K. Held, A. Schutz.

Волковинская В. А., кандидат философских наук, научный сотрудник, Фонд Президентів України Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (Україна, Київ), Veronika.einai@gmail.com

Проект феноменологии политики К. Хельда: методологический аспект

Проект феноменологии политики является весьма проблематичным: среди исследователей до сих пор нет полного согласия относительно того, какие именно элементы методологии Э. Гуссерля считать главными, а какими можно пренебречь. Решение этой проблемы в рамках условно аналогичного проекта феноменологической социологии А. Шюца не является ни самоочевидным, ни окончательным. Для того, чтобы реализовать проект К. Хельда по развитию феноменологического подхода к описанию политического мира, необходимо не только вернуться к методологии Э. Гуссерля и определить принципы ее применения, но и учесть методологические и содержательные результаты работы А. Шюца. Пример А. Шюца показывает, что даже эксплицитный отказ от процедуры феноменологической редукции не дает возможности игнорировать этот метод полностью. К. Хельд использует метод Э. Гуссерля не в полном объеме. Такой подход несет угрозы потери последовательности следующих шагов построения концепции феноменологии политического.

Ключевые слова: феноменология политики, феноменологическая социология, феноменологический метод, К. Хельд, А. Шюц.

* * *

УДК 141.7

Окороков В. Б., доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии, Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара (Украина, Днепропетровск), okorokov.victor@mail.ru

Данканич М. С., магистр философии, Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара (Украина, Днепропетровск), mata_dankanich@mail.ru

КОНЦЕПЦИЯ СИМВОЛА АНРИ БЕРГСОНА

Автор проводит анализ философских оснований теории символа в мысли выдающегося французского философа Анри Бергсона. Установлено, что символ – один из важнейших элементов в философии мыслителя. Показано, что бергсоновское понятие символа вызвало множество оценок и толкований в европейской и русской философских традициях. Особое внимание было уделено интерпретации Карена Свасьяна.

Ключевые слова: символ, длительность, интуиция, инстинкт.

(статья друкується мовою оригіналу)

Читателя, знакомого с философией Анри Бергсона, вопрос о природе символа может озадачить. Дело в том, что у французского философа, строго говоря, нет никакой концепции символа. Чем же оправдан этот выбор? Как можно говорить о том, чего нет? Отвечать на этот вопрос можно с помощью следующих аргументов: отсутствие разработанной концепции символа в книгах Бергсона выявляет лишь одну сторону ситуации. Делать отсюда поспешные выводы было бы поверхностным, ограниченным.

Другая же сторона заключается в том, что философия Бергсона, по крайней мере, в основных своих посылках, покоится на «громком имплиците», отчасти засвидетельствованном самим философом» [7, с. 37]. Прояснение этого «имплицита» складывает нам именно концепцию символа, пусть негативную,

фрагментарную, но от этого не менее важную как для самого бергсонизма, так и для его понимания.

Бергсон – не символист, напротив антисимволист – но наличие последнего (пусть в отрицательном смысле) не становится сомнительным. Выражаясь термином Карена Свасьяна, Бергсон понимал символ как некий «суррогат познания», относительное знание, абстрактную функцию мысли, оторванную от объекта и ставящую предел познанию объекта [7, с. 43].

По мнению Лосева, под термином «символ» Бергсон понимал весьма бедное и убогое указание на реальную действительность, которая в своем существе не имеет ничего общего с такого рода абстрактными знаками. Поэтому с точки зрения такой абстрактной символики она, конечно, дает для познания очень мало или совсем ничего не дает [4, с. 563].

В работе «Введение в метафизику» Бергсон акцентирует внимание на то, что существует два глубоко различных способа познания вещи. Первый способ предполагает, что «вращаются вокруг вещи», второй, что «в нее входят». Первый, как отмечает мыслитель, зависит от того, на какую точку зрения становятся, и от символов, посредством которых они выражаются. Н. О. Лосский обращает внимание, что этот тип познания достигается путем сравнения с другими предметами; оно есть анализ, создающий общие отвлеченные понятия. Каждое такое общее понятие выражает свойство предмета, однако в «обезличенном» виде, лишая его индивидуальных очертаний [6, с. 8].

Второй же способ не держится никакой точки зрения и не опирается ни на какой символ. «О первом познании можно сказать, – разъясняет Бергсон, – что оно останавливается на относительном; о втором, – там, где оно возможно, что оно достигает абсолютного» [2, с. 1172].

Чтобы наглядно рассмотреть эти два способа, Бергсон приводит пример движения предмета в пространстве. Он обращает внимание на то, что восприятие предмета различно в зависимости от точки зрения – подвижной или неподвижной. В первом способе предмет выражается различно, смотря по тому, к какой системе осей или отправных точек относится предмет, т.е. смотря по тем символам, на какие переводится этот предмет. Далее философ продолжает: «когда я говорю об абсолютном движении, то это значит, что я приписываю подвижному телу что-то внутреннее, как бы состояние души, это значит также, что я симпатизирую этим состояниям, и что я проникаю в них усилием воображения; И то, что я буду испытывать, не будет зависеть ни от точки зрения, которую я мог бы иметь на предмет, ибо я буду находиться в самом предмете, ни от символов, на которые я мог бы его перевести, ибо ради обладания оригиналом, я откажусь от всякого перевода» [2, с. 1173]. Здесь Бергсон пытается показать, то чистое постижение вещи, которое можно достичь лишь путем «пребывания в самом предмете» без воздействия перевода на язык символа, который искажает, истинный смысл предмета.

Бергсон приводит еще несколько примеров, на одном из которых мы остановимся. Философ говорит о действующем лице какого-нибудь романа. «Романист, – продолжает он, – может умножать черты характера своего героя, т.е. все, что рассказывается о личности, дает мне точки зрения на нее. Все признаки, которыми мне ее